

לדופקי בתשובה

לעילוי נשמת מרת חנה רבקה העניג ע"ה בת הרה"ח ר' משה צבי הלוי אבעלעס ז"ל

שאלות ותשובות בירורי הלכות בנושאים השכיחים בענייני א"ח וי"ד

בס"ד
עש"ק פרי נצוי
שנת תשס"ט לפ"ק
שנה ז'
[כל הזכויות שמורות]

ידל עיי חברה יגדיל תורה
שע"י ביהמ"ד דחסדי בעלזא
(סט. קילדס) לונדון יע"ז
בנטיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
העזרת והארות יתקבלו בתורה
אצל העורך חר"י שלמה יוד קליין
00442088090840
00442071836956
פקס

שאלה. לפני כל פיוט יש איזה פסוקים, מהו לדגם כשהציבור כבר התחילו הפיוטים.

תשובה. יש להקפיד על אמירתם כי הם עיקר הסליחות, ואין לדלגם. וגם יזהר לאמרם בנחת כמו שאר הסליחות.

ע"י בספר חסידים (סי' רנ"ו) שהפסוקים הם יסוד הקרוב שמהם נתייסדו, פ"י שענין תוכן הפיוט הוא מעין הפסוקים המלוקטים שלפניו (שהן כמו הקדמה להפיוט), וכ"כ בספח"ק אמרי פנחס (אות תקנו) מדלי"י. וממילא כותב בשו"ת מקדש ישראל (סי' ל"ז) שיש לדקדק לאמרם מלפניו דייקא, אף שעני"ו יצטרך למהר או לקצר בסוף הפיוט. וראה גם בקונטרס הליכות והנהגות מהגר"י אלשיבי שליט"א (עמ' 2) שכותב: עיקר הסליחות הם הפסוקים שלפני הפיוטים הלוקחים מהתני"ך וכמובאר במג"א בשם ספר חסידים, ויש להקפיד על אמירתם.

עוד כתב שם בספר חסידים שיש לומר אותן הפסוקים בנחת ולא במרוצה כדי שלא יהיו הפיוטים עיקר ואשר ברוח הקודש טפל, והובא דבריו בקיצור במג"א (רס"י מ"ח).

שאלה. מי שנאחר ובא כשהציבור כבר עומדים באמצע אמירת הסליחות האם יתחיל ממקום שהציבור עומדים או יאמר על הסדר.

תשובה. יאמר אשרי וקצת מן הפסוקים, ואח"כ ימשיך לומר עם הציבור במקום שהן אומרים.

מן המובחר שיאמר ביחד עם הציבור על אף שאיחר קצת, דבכ"ה"ג הוי תפילה בציבור גמורה כשאומר ביחד מה שהן אומרים, וכ"כ בס' אחרות רבינו (חלק ב') שהקפ"י זצ"ל כשהגיע באמצע הסליחות היה מתחיל עם הציבור במקום שהם עומדים.

אמנם כתב בשו"ת מקדש ישראל (סי' מ') דנראה שאשרי והפסוקים שבתחלת הסליחות יקדים לומר לפי המבואר בליקוטי מהר"י דענין אמירת אשרי לפני סליחות הוא כעין מה שמקידין אשר לפני תפילת שחרית ומנחה שהוא על אפרים ז"ל לנעום יסוד אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל, ואח"כ יאמר וכ"כ איזה פסוקים מהפסוקים המלוקטים שאומרים בתחלת הסליחות שנראה שעיקר הסליחות הוא בקשת סליחה שנזכר בתני"ך, וכן בס' מעבר יבק שהאריך הרבה שתועלת מרובה יותר בבקשות ותחנונים שהוא מפסוקי תני"ך שיש בהם סודות גדולות והוא מגני ומזל, ואח"כ יתחיל ממקום שהציבור עומדים. מיהו כל זה בדיעבד אבל לתחלה יזדרז לאומרו עם הציבור.

שאלה. עשה כנ"ל שהתחיל ממקום שהציבור עומדים אי אחר שסיימו הסליחות מחוייב הוא לחזור ולהשלים מה שחיסר.

תשובה. מן הראוי שישלים.

כתב בשו"ת מקדש ישראל (סי' מ"א) דנראה שמן הראוי והנכון שישלים מאחר שהן דברי תחנונים ובקשות סליחה, והן עיקרי התקנה של ימים אלו להרבות בהם בפשטות ותיקון המעשים ובקשת רחמים ותחנונים. והן עיקרי התקנה של ימים אלו להרבות בהם בפשטות ותיקון המעשים והגם שמעיקר הדין נראה שאין צריך להשלים, ורא"י לדבר מהא דמבואר ברמ"א (סי' רפ"א) שנהגין בשבת להרבות במירות ואם לא אמרו אין מחזירין אותן, והטעם כיון שאין אמירתן חובה עיי"ש במג"א סק"ג, אף שהוא מנהג שנתפשט בכל תפוצות ישראל, ולא אמרינן שאחר התפלה ישלים מה שחיסר, והכי נמי בזה. וע"י בכל כתבי החפ"ץ חיים (דוגמא מדרכי אבי עמי ל"א) שהחפ"ץ חיים לא דקדק לומר כל הפיוטים, וה"י תפוס במחשבתו בענייני חיזוק הדת. ועוד התיקק שאמרו איזה דברי תחנונים ובקשות סליחות ואינו משנה כל כך מה שאומר, אבל מ"מ ראוי ונכון מאוד להשלים כל מה שחיסר משום שימים אלו מיועדים להרבות בהם באמירת תחינות וסליחות ובקשות בין בציבור בין ביחיד.

שאלה. א) מי שמתפלל במתינות ואינו מספיק לגמור כל פרק בסליחות עם הציבור, האם צריך להפסיק כדי לומר י"ג מדות עם הציבור.

ב) ומה הדין כשהתחיל אמירת קל מלך יושב עם הציבור אלא שהציבור כבר התחילו אמירת י"ג מדות האם יכול להמשיך ולומר בעצמו י"ג מדות. [שאלה זו מתעוררת ג"כ בכל יום בעת אמירת י"ג מדות שלפני חנוכה].

תשובה. א) אף אם אווז באמצע פרק של סליחות יפסיק באמצע הפרק של סליחות לאמירת י"ג מדות עם הציבור, ואח"כ ימשיך במקום שהפסיק, ויאמר לפי הסדר כמה פרקים שיספיק.

ב) ואף אם עומד באמצע אמירת קל מלך יושב, לכתחלה יפסיק באמצע כדי לומר י"ג מדות עם הציבור. אולם הסומך להקל לסיים תפלת א-ל ארך אפים ואח"כ אומר הי"ג מדות אף שכבר סיימו הציבור, יש לו על מי לסמוך.

א) בקונטרס הליכות והנהגות מהגר"י אלשיבי שליט"א (עמ' 3) כותב: מי שמתפלל במתינות ואינו מספיק לגמור כל פרק בסליחות עם הציבור יפסיק באמצע הפרק לאמירת י"ג מדות עם הציבור, ואח"כ ימשיך מהמקום שהפסיק, ויאמר לפי הסדר כמה פרקים שיספיק. וכדברים אלו מביא גם בס' שלמי מועד (פ"ז) בשם הגרש"י אויערבאך זצ"ל שהמתפלל סליחות בציבור והקהל אומרים י"ג מדות, והוא עדיין לא הגיע למקום שאומרים י"ג מדות יפסיק ויאמר י"ג מדות עם הציבור ואח"כ ימשיך במקום שהפסיק.

ב) כתב בשו"ת תורה לשמה (סי' צ"ח) שאם התחיל לומר את הוידין יחד עם הציבור אף שהציבור כבר השלמה את אמירת הוידין ואמרו י"ג מדות והוא לא השלים עדיין את הוידין יכול לומר את הי"ג מדות לבדו כיון שהתחלת הוידין יחד עם הציבור נחשבת לו כהתחלה י"ג מדות יחד עם הציבור ויכול להשלים, וכ"כ בלקט הקמח החדש (קל"א סק"ז). אמנם בשו"ת שלפני הפיוטים הלוקחים מהתני"ך וכמובאר במג"א בשם ספר חסידים, ויש להקפיד על אמירת הוידין מותר להפסיק לצורך מצוה. ושם בחלק ט' (סי' כ"ז-כ"ח) הקשה לו השואל (בעמ"ס) עובדת אפרים על הל' תחנון) מספר מאורג אור במס' תענית שכתב דגם כשאומר תחנון

שאלה. המשכימים לסליחות קודם עלות השחר, הרי צריכין לחזור וליטול ידיהם לאחר העלוה"ש, מה הדין כשזמן העלוה"ש הוא באמצע אמירת הסליחות, האם צריך למהר מיד ליטול ידיו, או שיכול ליטול גם אח"כ.

תשובה. אין צריך להפסיק וליטול ידיים שנית מיד, אלא גומרים הסליחות ואח"כ נוטלים ידיים. וכמו כן מותר ללכת אז יותר מארבע אמות, ואף אין צריך לדקדק שלא לגעת בעינים ובמבלושים וכו'. ועיי"ש בהערות ד"כ"ג גם באמרי יושר (גריינמן) הל' ט"ז אות י' בשם החו"א. ועיי"ש גם שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' ב') שבחן בהרבה גדולי ישראל שלא פסקו באמצע לימוד או אמירת סליחות ליטול ידיהם ועל כן מצדד שכל זמן ששוקק בתורה ותפלה אין כח לרוח רע זה לחול עליו.

לוח שון השו"ע הרב (סי' ד' ס"ג) "אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאמר היום". דמשמע דאין צריך לדקדק בזמן שיעור עלות השחר, אך יש לחלק בין אם כבר נטל ידיו קודם לכן כענין שחז"ל, לבין מי שהיה ניעור כל הלילה. (אך הפוסקים הי"ל כתבו דינם גם לענין הניעור כל הלילה, עיי' קובץ מבקשי תורה סיון תשנה).

שו"ר בשו"ת מהרש"י (ח"ח סי' ג') דהא דאיתא בשו"ע שיחזור ויטול ידיו כשעולה עלוה"ש היינו כשהולך לעשות עבודה אחרת, כיון דלמוד או להתפלל אבל כל ששוקק בענין הראשון אינו צריך, וכ"ה בספרו דעת תורה (סי' ד' ס"ג). ויתירה מזה מבואר בשו"ת פתחא זוטא (סי' ל"ב) דרק הניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו בעלוה"ש לא מי שקם באשמורת הבוקר ונטל ידיו ואח"כ האיר השחר עיי"ש.

לוח שון השו"ע הרב (סי' ד' ס"ג) "אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאמר היום". דמשמע דאין צריך לדקדק בזמן שיעור עלות השחר, אך יש לחלק בין אם כבר נטל ידיו קודם לכן כענין שחז"ל, לבין מי שהיה ניעור כל הלילה. (אך הפוסקים הי"ל כתבו דינם גם לענין הניעור כל הלילה, עיי' קובץ מבקשי תורה סיון תשנה).

שו"ר בשו"ת מהרש"י (ח"ח סי' ג') דהא דאיתא בשו"ע שיחזור ויטול ידיו כשעולה עלוה"ש היינו כשהולך לעשות עבודה אחרת, כיון דלמוד או להתפלל אבל כל ששוקק בענין הראשון אינו צריך, וכ"ה בספרו דעת תורה (סי' ד' ס"ג). ויתירה מזה מבואר בשו"ת פתחא זוטא (סי' ל"ב) דרק הניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו בעלוה"ש לא מי שקם באשמורת הבוקר ונטל ידיו ואח"כ האיר השחר עיי"ש.

שאלה. קיי"ל הדבקשות שבסוף הסליחות שהן בלשון ארמית [- כגון מחי ומסין] אינן נאמרות אלא בעשרה. מה הדין במי שמאריך בסליחותו, וכשהציבור כבר אמרו מחי ומסי האם מותר לאמרם או דנחשב כבר ליחיד.

תשובה. כל עוד שיש עוד מנין בביהמ"ד, מותר לאמרם, אבל אם כבר נתפזרו אין לאמרם עוד.

כתב בענייני (סי' תפ"א סק"ד) "ואף יחיד יכול לומר אותם שאין בהם י"ג מדות. ובסליחה שנוכר י"ג מדות ידלג אותן תיבות. וכן אותם הבקשות שהן בלשון תרגום כגון מחי ומסי וכ"ו ומרן ז"ל בשמ"א כ"ו לא יאמר כשאין שם מנין עשרה [אר"י] עיי"כ.

וכתב בהליכות שלמה (מועדים פ"א סעי' ד' ובהערות) "הבקשות שבסוף הסליחות שהן בלשון ארמית, ואינו נאמרות אלא בעשרה כל זמן ששה מתוך י' המתפללים עדיין אומרים אותן, מותר ודאי לאמרם. ואף אם כבר גמרו, הדעת נוטה שכל עוד שלא אמרו הסליחות שלאחריהן עד הקדיש, מותר לאמרן - שכל עוד שהצבור מתפללן מתקבלת אף תפלה בלשון ארמית, (אבל סדר שלש עשרה מדות שהיחיד אינו אומרם כדין דבר שבקדושה, כמבואר בס'י הקטעים"ה ס"ה, לאמר עם הצבור בשוה, ולא סגי במה שעדיין עוסקים בתפלה) - אבל אם כבר גמרו הצבור כל הסליחות, שוב לא יאמרן, ולא דמי לתפלת י"ח דסגי בהיו בתחלה עשרה, דהכא אין שייכות בין בקשה אחת לחברתה" עיי"כ.

אמנם מש"כ בסוף דבריו דאם כבר גמרו הצבור כל הסליחות, שוב לא יאמרן, דהכא אין שייכות בין בקשה אחת לחברתה, יש להוכיח מדברי המש"ב בשם אחרונים לגבי ברך שמי דלא כוותי". וראה גם באשי ישראל (פמ"ה הע' י"ח) שהביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א "דכשמתפלל בביהמ"ד ולא הפסיק לומר עם הציבור יכול לומר "מחי ומסי" ביחידות אף שהציבור אינו אומר עמו, ודומיא דיקום פרקן בשבת, וכן ראינו מ"ברך שמי"ה שאומרים בשעת הוצאת ס"ת שכתב במש"ב סי' קל"ד סק"ג שיכול לאומרו עד שפחתים את הס"ת לקרוא בו [ואז האיסור משום שצריך לשמוע קריאתה], ומשמע שמיי"ר שהציבור כבר סיים לומר, ורק הוא לא הפסיק לומר עמ"ס" עיי"כ.

וכן בשו"ת בשטת קלוי (ח"ט סי' קכ"ז אות ג') כתב בזה הו"ל: "בדין אמירת סליחות של תרגום דוקא בציבור כמבואר בפוסקים, שאל במי שמתפלל לאט והוא מתאחר יכול עדיין לומר הגם שהוא בלשון תרגום, כיון שעיי"ש עדיין הצבור לא גמרו, וכן הפסיק ביי"ג מדות שאין נאמרים בלי טעמים ביחידות וכ"ו.

ובמק"א (לעיל סי' כ') בהאיתן מתינות הרשב"י ח"א סי' רי"א ובב"י ס' תקס"ה, דיי"ג מדות הם נכרין דבר שבקדושה שלא נאמר אלא בעשרה, וכי יעלה על הדעת ששם אחר מלומר קדיש או קדושה עם צבור שיאמר אח"כ לבד, אבל בענין לשון ארמי אפשר להקל ולסמוך על ספר מאור אור מ"ס תענית שמקיל בה"ג" עיי"כ.

גם בקונטרס הליכות והנהגות מהגר"י אלשיבי שליט"א (עמ' 3) כותב: יחיד האומר סליחות לא יאמר את הקטעים שהם בלשון ארמית, אמנם כשיש מנין במקום אומרם אותם כל יחיד וזאת על אף שאין עשרה אומרים באותה שעה את הקטעים הללו, עיי"כ. וכ"כ הגר"ימ גרוס שליט"א בקובץ תל תפילות (קובץ סי' ר"ה תש"ט), ועיי"ש בהסליחות המפורש בדנינים שבריש הספר, ושו"ת מקדש ישראל (סי' ט"ד).

שו"ר בספר עליו לשבח (ויקרא וישבו פ"ט) שהביא דברי החו"א מגילה אות קנ"ה ב' אע"ג שאין קוראין וכו', עיי"ש ועפ"י הקיל לענין שאלתינו, וכתב דכן נוהגין העולם, [אך יצא לדון לתתיר אפי' כשהציבור כבר התפזר, אמנם כאמור הכרעת גדולי הפוסקים דבכ"ה"ג אין אומרים]

אח"כ נקרא תפלה בציבור כיון שעומד בציבור, וגם העיר לו מדברי התורה לשמה הנ"ל, וע"ז השיב לו השבחי"ל דבדואי לתחלה יש להפסיק דכן הוא משמעות לשונות הראשונים במקור ההלכה בבב"י סי' תקס"ה, וכי יעלה על הדעת ברכו אז קדושה שהם דבר שבקדושה וכיו"ב שאם איתר אחר מלאמרו יחד עם השי"ץ והציבור יאמר אח"כ ביחיד כשואר עומד בציבור, אלא שמסיים דבריו הסי' מאורי אור אהני לו ללימוד זכות דיעבד למי שלא נוהג כן. ובבא"ה העיר השואל הנ"ל דבבא"ה סותר את עצמו, דבספרו עוד יוסף חי (תשא ח') כתב דכשאומר היחיד הי"ג מרות צריך לומר עם הטעמים קורא בתורה, וכן העיר בזה בשו"ת שבת הקהתי (ח"ג סי' נ"ד אות ג'), וע"ז גם בספרו בן איש חי (פי' תשא אות ד') פסק להקל רק כשהציבור עומד עי"ן מרות, ולכן פסק ג"כ דבדואי לתחלה יפסיק בתוך היחיד כדי לענות הי"ג מרות עם השי"ץ, וכן פסק בשו"ת או דברו (ח"ח סי' מ"ה) וכשסיים ימשך ויגמור מהיכן שאותו בלא לומר שוב הי"ג מרות. וע"ז בקובץ אור ישראל (קובץ א-ג, והדפיסו כותב המאמר) שפירושו שו"ת מקדש ישראל סי' נ').

שאלה. מי שהוצרך לומר סליחות ביחידות, וטעה ואמר את הסליחות של היום הבא, איזה סליחות יאמר למחר כשמתפלל עם הציבור.

תשובה. יאמר מה שאומרים הציבור (דהיינו שיחזור מה שאמר אתמול). ואם הוצרך גם למחר להתפלל ביחידות יאמר את הסליחות של אתמול.

נראה פשוט דסדר אמירת הסליחות אינו מעכב, אלא דלכתחילה התקינו לכל יום סליחה מיוחדת, והרי מנהג הספרדים לומר בכל יום אותה סליחות, ובדואי לסליחות בציבור עדיף, ולכן אם יתפלל למחר בציבור יאמר מה שהציבור אומר, ורק אם יתפלל ביחידות יאמר את הסליחות האחרות, וכיו"כ לעניינינו בשו"ת מקדש ישראל (סי' ס"ה), וכע"ז כתב גם בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' קכ"ה) לענין העובר את יק התאריך באמצע ימי הסליחות, ע"ש.

שאלה. קיי"ל (ע"ב ב"ח ומג"א ריש סי' תר"ו) דצריך לפרט החטא כשמבקש מחילה מחבירו, מה הדין כשדיבר לשו"י על חבירו והוא לא ידע מזה, האם צריך לספר לו שדיבר לשו"י נגדו, ולבקש מחילה.

תשובה. יודע המחלוקת בזה ביה הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל להחפץ חיים זצ"ל, דהח"ח ס"ל דצריך לפרט החטא, והגרי"ס לא הסכים עם פסק זה, ודכיון שצ"ל יגרם לחבירו צער, לאו כל כמיני לעשות כן מפני חובת התשובה שיש עליו [ומטעם זה לא רצה הגרי"ס לתת הסכמה לסי' חפץ חיים], וכתב הגרשז"א דמסתבר בזה כהגרי"ס.

ומ"מ באופן שחבירו יתבייש כשיספר לו הלשנה"ר, כתב המשנ"ב בעצמו דאין צריך לפרט החטא [וע"ז עוד אופנים בענין זה, בפנים התשובה].

דיבר על חבירו לשו"י ח"ו - ד' אופנים, ואופני הכפרה בזה
כתב החפץ חיים (ככל ד' סעי' יב) 'ויאם עבר וספר לשון הרע על חבירו ובה לעשות תשובה, תלוי בזה, אם השומעים דחו את דבריו ולא נתגנה חבירו על ידי זה כלל בעיניהם אם כן לא נשאר עליו כלום, ואם העון דבין אדם למקום דהיינו שבער על רצון ה' שצוה לו זה כמו שכתבנו לעיל בפתיחה תקונו שיתרטרט על שבער ויתודה ויקבל על עצמו בלב שלם על להבא שלא לעשות כן, כמו בכל עונות שבין אדם למקום. אבל אם חבירו נתגנה על ידי זה בעיני השומעים ונסבב לו על ידי זה הזק בגופו או בממונו או שחצר לו על ידי זה, הרי הוא ככל עונות שבין אדם לחברו שאפילו יום הכיפורים ויום המיתה אין מכפר עד שירצה את חבירו, על כן צריך לבקש מחילה מחברו על זה וכשתפסיק ומחל לו לא נשאר עליו כלום, ואם העון דבין אדם למקום ויעשה כנ"ל, ואפילו אם חבירו אינו יודע עדיין כלל מזה, צריך לגלות לו מה ששעה נגדו שלא כדן, ולבקש ממנו מחילה על זה כיון שהוא יודע שעל ידו נסבב לו דבר זה'. ובבאר מים חיים כותב שמקור הדברים בשערי תשובה לרבינו יונה (מאמר ר"י).

והוסיף עוד: ד"אם לעת עתה לא הגיע היזק וצער לחבירו על ידי דיבורו, אך יש לחוש שברבות הזמן יוגרם לו על ידי זה היתקצרות, ובה המספר לעשות תשובה על עונו אם חייב לפייס אותו עבור זה או שיעשה רק תשובה למקום, הא פשיטא דאם עשה רק תשובה למקום ואחר כך נסבב ע"י דבריו הקומדים היזק וצער לחבירו דהוא מחוייב לפייס אותו, וכן דבריו הם לעת עתה שלא בא לו היזק וצער על ידי זה אם מחוייב להודיעו ולפייס אותו עבור מה שגינה אותו או לא וצ"ע. ויותר טוב שאז יראה לטוב שלא יגיע לו היזק והצער על ידי דבריו כגון שילך אל האיש שיספר לפניו ואמר לו שיעיתב בדמיונו במה שדברתי עמך אותה פלוגי כי לפי מה שראיתי עתה אין הענין כן כמו שצדעתי לפניך וכיצא דברים אלו עד שיוציא את הענין מדעתו, ובאופן שלא יסובב בדבריו אלו רעה לאחרים" עכ"ד.

נמצאו למדים ידע בזה ד' אופנים, א. באופן שסיפר לשו"י והשומעים דחוהו, אין צריך לרצות את חבירו, ורק צריך תשובה לשמים, ב. אם חבירו נתגנה בעיני השומעים ונגרם לו צער מזה, צריך לבקש ממנו מחילה ולפרט לו חטאו, ג. אם חבירו אינו יודע כלל מזה שדיבר נגדו לשו"י, אך מ"מ נתגנה בעיני השומעים, צריך לספר לו שדיבר לשו"י נגדו, ולבקש ממנו מחילה, ד. אם לא הגיע לעת עתה שום היזק וצער לחבירו, ואפילו לא נתגנה כעת בעיני השומעים [כך נראה בפירושי הדברים] אך יש לחוש שברבות הימים יתגנה, צ"ע אם יפרט לו שדיבר הלשנה"ר, ויותר טוב שאז יראה לטוב שלא יגיע לו היזק והצער על ידי דבריו ע"ש.

מח' הגרי"ס והח"ח במי שסיפר לשו"י על חבירו והוא לא ידע כלל מזה, אי צריך לפרט לו החטא בעת בקשת המחילה

והנה ידוע הסיפור שהשי"ת ישראל סלנטר זצ"ל לא הסכים לפסק זה שאפילו אם חבירו אינו יודע מזה שצריך לספר לו שדיבר לשון הרע נגדו, סיפור זה מובא בקצרה בסי' שיחות החפץ חיים (עמ' ס') ששמעה בעצמו מפי החפץ חיים. ועתיק את הסיפור במילואו כפי שמצאתיה בסי' מאיר עיני ישראל (ח"ו עמ' 353) וז"ל: 'כשהחפץ חיים נמר לכתוב את ספרו, נסע לרבי ישראל סלנטר זצ"ל וביקשו לתת הסכמה לספר. רבי ישראל ענהו, שאינו יכול לתת הסכמה, אך זמן שאינו מציין בספר מתיחלתו ועד סופו. החפץ חיים השאיר את הספר אצל רבי ישראל ולאחר זמן חזר לביתו לשם קבלת הסכמה. רבי ישראל אמר, שבער על הספר בעיניו גדול וכל דבר שכתב שם הוא אמת וכוון, מלבד דבר אחד והוא הדין הנ"ל, שהעושה תשובה בחטא זה חייב לספר למי שדיבר נגדו ולספר לו את מה שדיבר עליו כדי לזכות למחילתו, ודין זה אינו נכון ואם יוציא סעיף זה מהפסטר לא יוכל לתת לו הסכמה.

החפץ חיים ענה לרבי ישראל, שהוא לא חידש דין זה מדעתו, אלא כך כתב רבינו יונה בשערי תשובה שער י' סעיף רז ענה רב ישראל: אני יודע את זה, אבל אנו מוכרחים לומר, שרבינו יונה מתכוון למקרה שאותו אחד שדיבר עליו שמע ונדע כבר שהלה דיבר נגדו, אלא שאשר יודע בדיק את הפרטים של השלון המעי, אבל מקום שחברו אינו יודע כלום מזה, איך אפשר לומר שרבינו יונה עושה תשובה הוא מחוייב להוסיף שבער על חטאתו. החפץ חיים אמר לרבי ישראל, שצ"ע וינה כתב דין זה בסתם בלי לחקק. אולם רבי ישראל אמר לחפץ חיים, שהוא יכול לסבור

כך, אך לו עצמו פשוט שרבונו יונה התכוון רק למקום שחבירו כבר יודע שהיא דיבר לשו"י נגדו, אלא שאינו יודע את הפרטים. החפץ חיים הציע, שרבי ישראל יכתוב לו הסכמה ויצייין בה שכל דין בספר נכון חוץ מסעיף זה, אולם רבי ישראל אמר שאינו יכול לעשות זאת, כיון שישנים הרבה אנשים שקוראים את הספר ולא מסתכלים בכל נוסח ההסכמה, ומצא שיעבר אל הלאו של ילפני עור...". והנה ראינו לכמה מחברים (ע"י קובץ בית אהרן וישראל קובץ ק"ק עמ' פ"ד וש"ת או דברו ח"ו סי' ס"ה) שרצו לומר שאין כאן מחלוקת בין הח"ח להגרי"ס ע"ש, אך כפי הנ"ל החפץ חיים עצמו העיד שהי' כאן מחלוקת.

דעת המקו"ח כהח"ח

והנה מצאתי במקור חיים להחוי"י (סי' תר"ו ד"ה ב"ח) שכתב להדיא כדעת הח"ח, וז"ל "ונראה לי דצ"ע כשסרה הן בדיבור הן במעשה וחבירו לא ידע צריך להודיעו ולבקש מחילתו". [ועני"ש ב"ה דיבר דברים רעים וכו'].

הערה מדברי המשנ"ב שאם יודע שחבירו יתבייש לא יפרט החטא

אלא שלכאורה דברי החפץ חיים צ"ע, ממה שכתב הוא בעצמו במשנ"ב (סי' תר"ו סק"ג) דאם יודע שחבירו יתבייש מזה כשיפרט החטא אזי לא יפרט אותו, ומקורו ממג"א (ריש סי' תר"ו). וצריך לחלק בין צער לבושה, דבחפץ חיים המדובר שחבירו לא יתבייש מזה ר"ה לו צער בעצם הדבר שחבירו ידבר נגדו, אבל עצם דיבור השלון הרע לא יגרם לא בושה, ובמשנ"ב המדובר באופן שחבירו יתבייש מזה, וכן ראינו לחלק בהלכות שלמה (מועדים פי"ג הע' 24, דוחק).

ובסי' מועדים וזמנים (ח"א סי' נ"ד הע' א') למד בדברי המג"א והמשנ"ב דמיייר שחבירו יודע שפלוני חטא נגדו ואפילו יודע באיזה חטא ומה דיבר עליו וכל כיוצ"ב, אלא שיתבייש כשיזכירו זאת עוד פעם לפניו, ומשו"ה אין צריך לפרט החטא, עכ"ד. ועני"ז לק"מ מדברי הח"ח שמיירי שחבירו אינו יודע כלל שחטא נגדו, אך צ"ע מ"ל לומר כן בדברי המג"א.

ידון ממקרא מפרש שצויה ה' למשה רבינו לפייס את עם ישראל על שדיבר לשו"י עליהם
לכאורה יש להביא דברי הפסק החפץ חיים ממקרא מפרש, דהנה בפסוק שמות פ"ד (פסוק ח') איתא שהקב"ה צויה למשה רבונו שיעשה את האותות לעיני העם, ונאמר "והאמינו לקול האות האחרון" ופירש"י על אתר "משתאמר להם שבילכם לקיות, על שפירתי עליכם לשו"י" ע"ש, ולכאורה הרי משה רבינו אמר את דבריו על עם ישראל "והן לא יאמינו לי" רק לקב"ה בלבד, מבלי שילמד אשה ישמע זאת, ובכל זאת נטווה מפי הגבורה ללכת ולפייס את בני ישראל ולבקש מחילתם, ולכאורה זה ראי' ברורה לדברי הח"ח. אך מאידך גם להח"ח נראה שיש מקרא זה, דהרי הקב"ה לא קיבל את דברי משה, ובהו גם הח"ח מודה שאין צריך אפילו לבקש מחילה מחבירו, וא"כ מדוע הוצרך משה אפוא לבקש את מחילת העם. ובסי' מאיר עיני ישראל (שם) הביאו דברי הגי"ר שניאר קוטלר זצ"ל שישב הדברים בטו"ט דבאמת מה היה השלון הרע שדיבר משרע"ה על ישראל, הרי אומר "והן לא יאמינו לי", דהיינו, שחשש פן לא יקבלו ישראל את דברי שליחותו בשם ה'. והנה ממצע הדברים עלול מישוה לטעות, כאילו ידע כל אדם בישראל שהוא מאמין ורק משה רבינו ע"ה לא ידע. אבל באמת אינו כן, כולם לא ידעו, אלא החידוש שבדבר, כי אף משרע"ה אדון הנביאים, שהיתה שכניה מדברת מתוך גרונו, אפילו גדול בענקים כמותו, כביכול לא עמד די הוצרך על רוממות הנשמה הישראלית ולא השכיל לדעת עד כמה מושרשת האמונה בחביונה, ואם משרע"ה לא ידע, יהודים חריים בודאי לא ידעו, עד שהיה צורך פשוט לגלות להם ענין מופלא זה: דעו שהנכם מאמינים בן מאמינים, האמונה גזוה מעמקי הנפש שלכם, המושם כך לא היה ביכולתו הוורר על הודעת שסיפר לשון הרע עליהם. לא לצערם בא, לא לשמחם, לבשרם בשורה טובה, כי הנקודה הפנימית שלהם יקרה מכל יקר, ע"כ.

הכרעת הגרשז"א כהגרי"ס

ולמעשה בהאי פלוגתא שבין הגרי"ס והח"ח, כתב הגרשז"א איערבאך זצ"ל בהלכות שלמה (שם דבחי' אות ו') וז"ל: ברם למעשה מסתבר בנדון זה מה שאומרים בשם הגאון מוהר"י סלאנטער ז"ל שאמר לרבונו הח"ח ז"ל, דכיון שעני"ז יגרם לחבירו צער, לאו כל כמיני לעשות כן מפני חובת התשובה שיש עליו.

ע"ז אמירת י"ג מדות הקציה עונה לנו - אמר הקצ"ה לדוד: צעשה שהצרות באות על ישראל צעוונותיהן יעמדו לפני יחד בצלגודה אחת, וימודו על עוונותיהם לפני, ויאמרו לפני קדר סליחה ואמי אענה אותם. וקדר סליחה הוא הזכרת י"ג מדות בהצבונות העומות לזכור כללנו מדת טובו ית' והנהגתו את יאוריו הכל נרחמים ויחפץ מנה להחלמות ג"כ נצדמות ע"ז ויחודה את עונו אשר עשה עד כה והוא ירצה לפני ה' והוא יענך ה' וצוים לרה וגו' יזכור כל נמוחין כלומר אף צעמ הגלויות והמורבן שזהו ימי הצרה יזכור כל נמוחין אשר הצלח צעמ היותך נמוחין ביתך ויענך גם היום וצמה יצגבך שם אל-הי יעקב צמה שמזכור שמו ית' ומדומיו צעמה ה"ג מדות שהם שמו (תנא דצי אליהו וטוא סוף פ"ג ובפי' מאורי אש

ע"ז אמירת י"ג מדות הקציה עונה לנו - אמר הקצ"ה לדוד: צעשה שהצרות באות על ישראל צעוונותיהן יעמדו לפני יחד בצלגודה אחת, וימודו על עוונותיהם לפני, ויאמרו לפני קדר סליחה ואמי אענה אותם. וקדר סליחה הוא הזכרת י"ג מדות בהצבונות העומות לזכור כללנו מדת טובו ית' והנהגתו את יאוריו הכל נרחמים ויחפץ מנה להחלמות ג"כ נצדמות ע"ז ויחודה את עונו אשר עשה עד כה והוא ירצה לפני ה' והוא יענך ה' וצוים לרה וגו' יזכור כל נמוחין כלומר אף צעמ הגלויות והמורבן שזהו ימי הצרה יזכור כל נמוחין אשר הצלח צעמ היותך נמוחין ביתך ויענך גם היום וצמה יצגבך שם אל-הי יעקב צמה שמזכור שמו ית' ומדומיו צעמה ה"ג מדות שהם שמו (תנא דצי אליהו וטוא סוף פ"ג ובפי' מאורי אש

ע"ז אמירת י"ג מדות הקציה עונה לנו - אמר הקצ"ה לדוד: צעשה שהצרות באות על ישראל צעוונותיהן יעמדו לפני יחד בצלגודה אחת, וימודו על עוונותיהם לפני, ויאמרו לפני קדר סליחה ואמי אענה אותם. וקדר סליחה הוא הזכרת י"ג מדות בהצבונות העומות לזכור כללנו מדת טובו ית' והנהגתו את יאוריו הכל נרחמים ויחפץ מנה להחלמות ג"כ נצדמות ע"ז ויחודה את עונו אשר עשה עד כה והוא ירצה לפני ה' והוא יענך ה' וצוים לרה וגו' יזכור כל נמוחין כלומר אף צעמ הגלויות והמורבן שזהו ימי הצרה יזכור כל נמוחין אשר הצלח צעמ היותך נמוחין ביתך ויענך גם היום וצמה יצגבך שם אל-הי יעקב צמה שמזכור שמו ית' ומדומיו צעמה ה"ג מדות שהם שמו (תנא דצי אליהו וטוא סוף פ"ג ובפי' מאורי אש

ע"ז אמירת י"ג מדות הקציה עונה לנו - אמר הקצ"ה לדוד: צעשה שהצרות באות על ישראל צעוונותיהן יעמדו לפני יחד בצלגודה אחת, וימודו על עוונותיהם לפני, ויאמרו לפני קדר סליחה ואמי אענה אותם. וקדר סליחה הוא הזכרת י"ג מדות בהצבונות העומות לזכור כללנו מדת טובו ית' והנהגתו את יאוריו הכל נרחמים ויחפץ מנה להחלמות ג"כ נצדמות ע"ז ויחודה את עונו אשר עשה עד כה והוא ירצה לפני ה' והוא יענך ה' וצוים לרה וגו' יזכור כל נמוחין כלומר אף צעמ הגלויות והמורבן שזהו ימי הצרה יזכור כל נמוחין אשר הצלח צעמ היותך נמוחין ביתך ויענך גם היום וצמה יצגבך שם אל-הי יעקב צמה שמזכור שמו ית' ומדומיו צעמה ה"ג מדות שהם שמו (תנא דצי אליהו וטוא סוף פ"ג ובפי' מאורי אש

כתיבה וחתומה טובה לכל הקוראים ולכל בית ישראל